

Kristofer Lehmkuhl Forelesning
1958

Kapitalbehov,
kredittrestriksjoner og
forretningsbankenes
utlånspolitikk

av

SJUR LINDEBRÆKKE

Norges Handelshøyskole

KAPITALBEHOV,
KREDITTRESTRIKSJONER OG
FORRETNINGSBANKENES
UTLÅNSPOLITIKK

av

SJUR LINDEBRÆKKE

BANKSJEF . DR. JURIS

Kristofer Lehmkuhl Forelesning
Norges Handelshøyskole
Bergen 14. juni 1958

KRISTOFER LEHMKUHL

INNHold

1. Rektor Professor *Rolf Waaler*:

Ved den første Kristofer Lehmkuhl Forelesning.

2. Professor Dr. *Anton Mohr*:

Kristofer Lehmkuhl.

3. Banksjef Dr. *Sjur Lindebrække*:

Kapitalbehov, Kredittrestriksjoner og Forretningsbankenes utlånspolitikk.

VED DEN FØRSTE
KRISTOFER LEHMKUHL FORELESNING

Av Rolf Waaler

I norsk universitets- og høyskoletradisjon har immatrikuleringen av de nye studenter alltid vært den store høytidelighet. I andre land har andre begivenheter ved institusjonene vært tillagt større vekt. Ved de svenske handelshøyskolene f. eks. har Kandidatfestlighetene vært den viktigste begivenhet. På liknende måte har «commencement», avslutningen av studiet, vært den store festdag ved amerikanske universiteter.

Ved commencement har gamle studenter søkt tilbake til sin skole. Båndene knyttes, og disse båndene er blitt meget sterke ikke minst på grunn av denne regelen med at de gamle kandidatene ved commencement slutter opp om skolen. Den store økonomiske støtte de forskjellige institusjoner i USA får fra sine gamle studenter er et tydelig tegn på den sterke tilknytning og forpliktelse «alumni» føler overfor skolen.

Norges Handelshøyskoles lærerråd har drøftet denne sak og har funnet at en ved siden av immatrikuleringen av nye studenter gjerne ville legge større vekt på årets diplomutdeling til de nye kandidater. Det synes oss at denne begivenhet, når kandidatene er ferdige, er en minst like viktig begivenhet i høyskolens liv som når studentene begynner. Det er derfor vi i år har bygget dette ut i noe fastere former.

*

En kandidatfest hvor eldre kandidater vender tilbake for å bevare og styrke kontakten med sin skole kan bygges ut

i forskjellige former. Et faglig innslag vil være naturlig. På denne måten kan de eldre kandidater få en oversikt over nyvinninger på det faglige område siden de selv avsluttet sine studier. Et annet område hvor det ville være naturlig å gjøre noe ved en slik anledning er en styrkelse av kontakten mellom næringslivet og Norges Handelshøyskole. Næringslivets folk søker i ganske stor utstrekning til Handelshøyskolen for å få tak i nødvendig arbeidskraft blant kandidatene. Det kan derfor neppe herske tvil om at nettopp diplomutdelingen for de nye kandidater er en utmerket anledning til å bygge ut denne kontakten.

Hvilke former og hvilke dimensjoner Norges Handelshøyskoles årlige diplomutdeling vil få i årene som kommer, er det neppe noen særlig grunn til å gå nærmere inn på nå. Utbyggingen kan skje raskere eller langsommere etter som behovene melder seg, og jeg skal innskrenke meg til en omtale av programmet i dag og til å gi enkelte opplysninger om hvorfor vi har valgt nettopp denne formen.

Det faglige innslaget har vi i den forelesning banksjef dr. juris Sjur Lindebrække vil holde om: «Kapitalbehov, kredittrestriksjoner og forretningsbankenes utlånspolitikk». Vi mener her å ha funnet et emne som nettopp i denne tiden er av brennende interesse, og som vil påkalle alminnelig oppmerksomhet.

Før forelesningen har vi et innslag i programmet som er særpreget for denne diplomutdeling og for det navn vi har valgt å knytte til denne forelesningen: nemlig årets *Kristofer Lehmkuhl-forelesning*.

Hvis det er noen person som har knyttet sitt navn særlig sterkt til Norges Handelshøyskole og dens tilblivelse, så er det statsråd Lehmkuhl. Han var den drivende kraft bak opprettelsen av høyskolen. Lærerrådet har derfor funnet det naturlig å hedre ham ved å kalle forelesningen ved diplomutdelingen for Kristofer Lehmkuhl-forelesningen.

For de fleste av oss er Kristofer Lehmkuhl bare et navn. Selv om det er mindre enn 10 år siden han døde er det bare et fåtall av oss som har kjent ham personlig i den tid

han arbeidet for Norges Handelshøyskole. Lærerrådet er imidlertid så heldig innen sin midte å ha en mann som kjente statsråd Lehmkuhl personlig, nemlig professor dr. Anton Mohr. I dag — første gang Kristofer Lehmkuhlforelesningen holdes — har vi bedt professor Mohr om å redegjøre for hans liv og virke.

KRISTOFER LEHMKUHL

Av Anton Mohr

I.

Kristofer Lehmkuhl ble født i Bergen i 1855. Hans foreldre var kjøpmann Joachim Lehmkuhl og Juliane Sophie Hammer. Etter å ha tatt artium trådte han inn i sin fars forretning, det kjente fiskefirma J. E. Lehmkuhl. — Da faren døde overtok han firmaet som dets innehaver og drev det inntil han i 1908 ble administrerende direktør i Det Bergenske Dampskibsselskab.

Allerede lenge før den tid var imidlertid Lehmkuhl blitt innfanget av det offentlige liv. Til dels skyldtes det sikkert at Lehmkuhl i grunnen hadde liten interesse for sitt private kjøpmannskap. Hans anlegg lå langt mer for offentlig administrasjon. Her fant hans sjeldne organisatoriske evner et rikt virkefelt.

Som rimelig kan være falt Lehmkuhls første offentlige virke innen fiskerinæringen. I 1879 var «Selskabet for de norske fiskeriers fremme» blitt stiftet i Bergen. Den gang og ennå mange år deretter var dette selskapet fiskerinæringens eneste felles organ. Lehmkuhl ble i 1884 innvalgt i direksjonen og var fra 1891 til 1903 selskapets preses og drivende kraft. Da selskapet det følgende år feiret sitt 25-års jubileum uttalte den daværende preses at «ingen har ofret så megen tid og nedlagt så meget arbeide for selskapet som Kristofer Lehmkuhl».

Tidligere enn de fleste her hjemme forsto Lehmkuhl publisitetens og reklamens betydning. Det var hans mening at denne også burde komme fiskerinæringen til gode. Derfor arbeidet han en tid som redaktør av «Norsk Fiskeritidende»,

og derfor ivret han så sterkt for at de norske fiskerier burde være fyldestgjørende representert på 1880- og 90-årenes store internasjonale utstillinger i Barcelona, Paris og Chicago. Det skyldtes også i første rekke hans arbeid som formann i eksekutivkomiteen at den store internasjonale fiskeriuutstilling i Bergen i 1898 ble virkeliggjort.

Ved denne tid satt Lehmkuhl som medlem av Bergen formannskap (han var blitt innvalgt i kommunestyret i 1893). Også i denne stilling og senere da han en kortere tid var byens viseordfører, fikk han utrettet overordentlig meget og på de mest forskjelligartede områder. — For her kun å nevne noen av de viktigste, skyldtes det således i første rekke hans initiativ at Bergen i 1896 fikk sin permanente utstillingsbygning; likeså at byens sykehus ble lagt på Haukeland, at Handelens og Sjøfartens Hus ble bygget, at jernbanestasjonen fikk sin nuværende beliggenhet, og senere at Gamlehaugen ble nasjonaleiendom og kongebolig osv., osv. — Kun en sjelden arbeidsglede og en levende følelse av at evner forplikter kan forklare at det lyktes ham å gjennomføre alt dette og meget mere til.

Lehmkuhl var en god bergenser. Men han var også en god nordmann. Det viste han da han i 1903 kom på Stortinget og i mars 1905 gikk inn i sin svoger Chr. Michelsens regjering. Som arbeidsminister gjorde han her et dyktig arbeid, særlig for kommunikasjonsvesenets utvikling og som forkjemper for det private forretningsinitiativ. Mest kjent ble han ved sin innsats i saken om den såkalte Mjøsregulering. Han forsvarte her sitt standpunkt med slik overlegen parlamentarisk dyktighet at han den 11. juli 1906 ble hyldet av Bjørnson i «Verdens Gang» med følgende dikt:

«Deres djærve Løsen,
deres sikre Haab
at faa Dig dræbt i Mjøsen
blev Din Statsmands-Daab.
De andre plumpet i, og stort var Faldet;
men Du steg op — den største af dem alle.»

Selv så han sikkert mer beskjedent på sine evner; i alle fall tok han avskjed som statsråd et par måneders tid etterpå og gjorde senere ikke noe forsøk på å komme inn i storpolitikken igjen.

Lehmkuhl vendte tilbake til Bergen. — Her var han allerede i 1902 blitt valgt til børskommissær, en stilling som hans kunnskaper og autoritet i særlig grad gjorde ham skikket til.

Samme år som han ble børskommissær var også Lehmkuhl blitt innvalgt i representantskapet i Det Bergenske Dampskibsselskab. Driften av dette landsviktige selskap interesserte ham i de følgende år mer og mer og ble etter hans statsrådstid hans hovedinteresse. — Det var derfor naturlig at han i 1907 ble innvalgt i selskapets direksjon og det følgende år ble dens formann. Visstnok på initiativ av Chr. Michelsen ble dette formannsverv i 1912 ved en lovendring utvidet til også å omfatte stillingen som selskapets administrerende direktør. Et så krevende verv kunne imidlertid ikke forenes hverken med stillingen som børskommissær eller som privat næringsdrivende. — Lehmkuhl nølte ikke. Han nedla både sin fiskeforretning og sin børskommissærstilling for helt å vie seg for Det Bergenske.

En kan si at fra 1908 og til han i 1936 i sitt 81. år fra-trådte direktørstillingen var Lehmkuhl og Det Bergenske Dampskibsselskab synonyme begreper. I høyere grad enn noen annen direktør både før og etter ham *var* han selskapet — hans arbeidskraft og hans vilje preget Bergenske fra øverst til nederst.

Denne vilje ytret seg imidlertid ikke alltid til selskapets økonomiske fordel. — Som så mange skapende mennesker var Lehmkuhl forfengelig, forfengelig både på egne og især på sitt selskaps vegne. Dette kom ikke minst til utslag i hans grandiose nyanskaffelser. Flere av de båter han bygget, skip som «Stella Polaris» og «Venus», overgikk med hensyn til skjønnhet og kostbart utstyr alt hva norske rederier inntil da hadde anskaffet. Men samtidig hadde han, som Wilhelm Keilhau skriver, ondt for å skille seg

av med noe skip som bar Bergenskes stjernemerke. Han betraktet hvert og ett av dem med en egen faderlig følelse. Det var som om han ville overføre den merkelige vitalitet han selv bevarte til høyt opp i årene, til også å gjelde skipene. Følgen var at mange skip, som rettidig kunne ha vært avhendet med fortjeneste, senere måtte selges til opphugging. Hva der igjen medførte at det utbytte Bergenskes aksjonærer fikk, bare unntagelsesvis oversteg den alminnelige bankrente.

Lehmkuhls autoritet innen selskapet ble imidlertid ikke rokket av den grunn. Så lenge den stillfarende, fornemme, gamle herre satt i sjefstolen, var hans vilje selskapets ukrenkelige lov. Mer enn noen annen skyldtes det ham at Bergenske ikke bare ble et alminnelig kystrederi, men et av landets førende rederier. Han hadde det vidsyn en slik oppgave krever. —

II.

Lehmkuhl var en meget kunnskapsrik mann. Gjennom hele sitt lange liv ikke bare kjøpte han stadig mange bøker, men han leste dem og. Hans store boksamling, som i henhold til hans testamente ble skjenket Norges Handelshøyskole, bærer klart bud herom. I så å si annen hver bok finner en randbemerking, understrykninger og spørsmålstejn som tydelig viser med hvilken iver han leste. — I hans ungdom synes hans lesning å ha vært nesten alt omfattende. Men av bokinnkjøpene fra de senere år kan en se hvordan hans interesser mer og mer konsentrerer seg om samtidens politiske og økonomiske problemer. En bred plass inntar også skrifter av til dels rent pedagogisk art.

Og her er vi ved en annen side av Lehmkuhls merkelige mangesidige interesser. Helt fra sin ungdom hadde han klarere enn de fleste forstått betydningen av faglige kunnskaper. Han så hvor lite utbredt slike kunnskaper var, ikke minst innen datidens bergenske kjøpmannstand. — Her var

ennu enkeltmannsbedrifter den gjengse type. Vanligvis gikk forretningene i arv fra far til sønn og ble drevet i det hevdvunne spor med en eller et par kontorister. — Om organisasjon og samarbeide på bredere basis var det sjelden tale. Dette var, mente Lehmkuhl, en av hovedgrunnene til at Bergen nu stod i ferd med å bli akterutseilt av andre, driftigere byer med hovedstaden i spissen.

Ut fra denne forståelse ble Lehmkuhl fra første stund et ivrig medlem av Bergens Handelsforening og av Bergens Rederiforening (senere også av Norges Rederforbund). Og derfor arbeidet han så energisk for opprettelsen av Bergens Handelsgymnasium og senere også for innkjøpet (fra Tyskland) av det prektige skoleskipet som bærer hans navn.

Men alt dette var jo i beste fall en primær, underordnet utdanning. Han ble tidlig klar over at det ikke var nok. Skulle byen og landet kunne hevde seg i den stadig hardere økonomiske kamp mellom landene, da måtte dets unge sønner få en videregående faglig-merkantil utdanning.

En slik utdanning kunne bare en Handelshøyskole gi. Allerede omkring århundreskiftet var han begynt å sysle med planer om å få bygget en egen Norges Handelshøyskole i Bergen. Disse planer tok i de følgende år stadig fastere former og især etter at han var blitt Bergenskes direktør. Under den daglige ledelse av denne store og mangesidige bedrift fikk han klarhet over hvor rikt fasettert det økonomiske liv var blitt og hvilken allsidig kommersiell utdanning der måtte kreves for å tilfredsstille dets mangeartede krav. I første rekke på Lehmkuhls initiativ ble i 1916 stiftet «Foreningen til Opprettelse av Norges Handelshøyskole i Bergen». Lehmkuhl var foreningens formann fra dens stiftelse til sin død i 1949.

I de første år ble der så innsamlet mer enn fire millioner i fonds, etter datidens forhold et meget betydelig beløp. Også i denne innsamlingsvirksomhet var Lehmkuhl den drivende kraft. — Den 1. juni 1917 gjorde Stortinget vedtak om at Handelshøyskolen skulle opprettes i Bergen som en offentlig institusjon.

Det var en gledesdag for Lehmkuhl.

Men den skulle bli etterfulgt av mange bitre skuffelser. Det hadde alltid vært Lehmkuhls og foreningens forutsetning at det var statens oppgave å bygge Høyskolen, mens de private innsamlede midler skulle anvendes til særlige formål — til forskning, stipendier, bokinnkjøp etc. Denne forutsetning ble imidlertid ikke oppfylt i Lehmkuhls levetid og er heller ikke blitt det den dag i dag. Ved private gaver var foreningen blitt satt i stand til å stille en stor og vel egnet tomt i Brevikven til disposisjon for Høyskolens nybygg. Her ble det i 1920-årene for offentlige midler utført en del grunnarbeider. Men så ble arbeidet innstillet, angivelig fordi staten manglet penger. — Siden den tid har den halvt utgravede tomt nu i mer enn en menneskealder ligget som et villniss, der busker og trær vokser frem av borehullene. — Man kan forstå hvilken skuffelse dette må ha betydd for en så levende aktiv mann som Lehmkuhl.

Tiden gikk og Lehmkuhl hadde forlengst passert støvets år. Skulle han ennu oppleve å se sin kjære Handelshøyskole i virksomhet, da måtte det skje i andre, foreløpig mer beskjedne former. — Dette var foranledningen til at han i 1934 fikk foreningen til å kjøpe et større privathus ved Museet i Bergen (senere ble det også dels kjøpt, dels leiet en rekke andre privathus i nabolaget).

Etter en del ominnredningsarbeider ble så Handelshøyskolen i nærvær av kong Haakon høyttidelig åpnet i disse midlertidige lokaler 1. september 1936.

III.

Lehmkuhl var et menneske med utpregede lederegenskaper. Som få eiet han overblikk og syn for de store linjer. Som få forstod han også, for atter å sitere Wilhelm Keilhau, å gripe det sentrale i problemene og ikke å fortape seg i unødvendige detaljer. Den store bedrift hvis sjef han var, administrerte han lett og lydløst; han forsto å behandle

mennesker med en blanding av elskverdighet og fasthet. Når det gjaldt, vek han ikke tilbake for å ta en rask beslutning og han stod ved det valg han traff. Frem for alt: han var uredd.

Lehmkuhls vitalitet er et kapitel for seg. Han hadde en nesten genial evne til å holde seg ung. Selv etter at han forlengst hadde passert de 70 var han full av initiativ og virketrang. Hans ukuelige helse tillot ham til høyt opp i årene å underkaste seg legemlige strabaser som mange langt yngre ikke hadde greidd.

Sin fødeby elsket han. Lehmkuhl var hundre prosent bergenser. Dog ikke av den lyriske typen, men av dem som byen setter høyest — de byggende bergensere som har alvor og humør i den rette forening. Samtidig var han også en god nordmann. Det beviste han foruten ved sin innsats i 1905, også ved det fond på 800.000 kroner (senere øket til en million) som han skjenket «til fremme av norsk næringsliv».

I 1935 ble den gamle statsråd tildelt storkors av Sanct Olavs Orden. Få menn har fortjent det bedre enn han.

KAPITALBEHOV, KREDITTRESTRIKSJONER OG FORRETNINGSBANKENES UTLÅNSPOLITIKK

Av Sjur Lindebrække

KAPITALBEHOVET

Vi bør antagelig alltid være forsiktig med å forsøke å karakterisere vår egen tid. Men kanskje må vi tro at den utvikling vi nå gjennomlever, for ettertiden vil stå som et tidsskifte — et tideverv — da nye og epokegjørende hjelpemidler ble stillet til menneskehetens tjeneste. Rekkevidden av disse hjelpemidler kan vi i dag ikke overskue. Men vi aner konturene av den ekspansjon og utvikling de kan gi grobunn for.

Vi vet at atomkraften er tatt i produksjonslivets tjeneste i U.S.A., Storbritannia og andre land. Vi vet også at det gjøres raske fremskritt i den fredelige utnyttelsen av atomenergien. Arbeidet med atombrevne handelsskip er kommet inn i praktiske baner. Enorme beløp er allerede nyttet til vitenskapelige eksperimenter, og nye milliarder vil bli mobilisert i årene fremover.

Den nye teknikk — automasjonen — har sitt gjennombrudd ikke bare i U.S.A., men i stigende grad også i Vest-Europa. Ved halv- og helautomatisering av produksjonsprosessene og ved nye elektroniske hjelpemidler i de administrative virksomheter, regner ekspertene med å kunne øke produktiviteten i vesentlig grad. Men automasjonen betyr noe mer enn en direkte produksjonsøkning. Den betyr en omfordeling av ressursene. For automasjonen forutsetter en veldig innsats i form av nytt produksjonsutstyr og kanskje først og fremst i form av flere og bedre utdannede vitenskapsmenn, spesialister og fagfolk. Dette problem alene

— å utdanne det tilstrekkelige personell til å bygge og betjene fremtidens bedrifter — blir en kjempeoppgave.

De nye produksjonsmåter og utsiktene for stadig større tilgang på atomkraft, vil, om alt går bra, øke tilgangen på varer i meget betydelig grad. Den nye teknikk forutsetter masseproduksjon, og masseproduksjon kan bare drives rasjonelt i store markeder. Den rivende tekniske utvikling vi ser omkring oss, sprenger derfor den snevre økonomiske ramme som landegrenser og tollmurer setter for vareomsetningen i Europa. Det er ut fra den erkjennelse at Vest-Europa er gått sammen i arbeidet for å skape større markeder. Traktaten for tollunionen mellom de 6 Bryssel-land er allerede en kjensgjerning, og det planlagte europeiske frihandelsområde begynner etterhånden — tross alle vanskeligheter — å ta konkret form. Den utvikling vi nå opplever, danner på en måte en foreløpig sluttsten i det økonomiske samarbeid mellom Vest-Europas land som begynte umiddelbart etter krigen og som via Marshallhjelpen, den økonomiske samarbeidsorganisasjonen, betalingsunionen, G.A.T.T. og NATO har brakt Vest-Europa der det står i dag. Likevel representerer tollunionen og frihandelsområdet noe vesentlig nytt i det internasjonale økonomiske samarbeid, fordi man knesetter prinsippet om at økonomisk politikk ikke kan føres autonomt av det enkelte land. Det europeiske samarbeid og frihandelsplanen er et uttrykk for at det enkelte land ikke lenger fullt ut kan være herre over sin egen økonomiske fremtid. I stadig større grad blir landene avhengig av hverandre og av forholdene ute i verden.

Noen vil kanskje si at det ville være fornuftig politikk å sette ned takten både når det gjelder den industrielle omforming og når det gjelder det intereuropeiske samarbeid, inntil man klarere ser hvilken vei er den tryggeste å gå. Men Europa har i dag ikke råd til å vente. Gjør vi det vil vi sakke håpløst etter — på den ene siden U.S.A. og på den annen side Sovjetsamveldet.

I U.S.A. er produksjonen pr. innbygger mer enn tre

ganger så stor som i Europa, og veksten fortsetter slik at forskjellen stadig blir større. I Sovjetsamveldet er produksjonen pr. innbygger fortsatt en god del lavere enn i Europa, men ekspansjonstakten er betydelig raskere. Forskjellen i økonomisk styrke mellom Vest-Europa og Sovjetsamveldet blir derfor mindre og mindre. Vi kan si at Europa ligger mellom to økonomiske stormakter — på den ene siden U.S.A., som med sine 169 millioner innbyggere produserer mer enn dobbelt så meget som Europas 280 millioner innbyggere, og på den annen side Sovjetsamveldet med sine 200 mill. innbyggere, som for tiden er inne i en rask industriekspansjon, selv om nivået ikke er kommet opp på det vesteuropeiske plan. Økonomisk kommer vi derfor ikke utenom at Europa til tross for den fremgangen som har funnet sted, sakker akterut. Skal de tre store økonomiske områder utvikle seg i noenlunde lik takt, slik at både den økonomiske, politiske og militære balanse i verden blir opprettholdt, må Europa uten betenkelighet kaste seg inn i det nye i tiden. Den tradisjonelle økonomiske politikk som forutsetter relativt rolige forhold, langsom fremgang og gradvis tilpassing av nye produksjons- og omsetningsforhold, passer ikke lenger. Det som nå fremfor alt trengs, er å legge vilkårene til rette for en dynamisk økonomisk utvikling som ikke er bundet av tradisjonelle synsmåter og urealistiske forutsetninger.

De karakteristiske trekk i tidsbildet — atomkraftens og automasjonens nye muligheter, og den omlegnings- og nyskapsprosessen som det internasjonale økonomiske samarbeidet gir støtet til — møtes alle i et felles behov: et kapitalbehov av hittil ukjent omfang. Det blir nemlig tilgangen på kapital og dermed vår evne til å investere som avgjør om også vårt land i årene fremover skal kunne følge med i den tekniske og økonomiske vekst ute i verden — om vi skal kunne holde tritt med de andre land eller om vi skal komme i baktroppen av de vesteuropeiske nasjoner.

Og her står vi overfor det grunnleggende problem. Det har alltid vært investeringenes omfang og sammensetning

som bestemmer fremskrittstakten i samfunnet. Ved en overgang til automatisjon og til økt bruk av atomkraft, vil investeringene i enda høyere grad bli bestemmende for landets utvikling. Det blir også investeringene som i de kommende år avgjør om vi skal få virkelige fordeler av det europeiske fellesmarked eller om fellesmarkedet skal bli en hemsko for norsk industri og landet som helhet.

Det veldige kapitalbehovet som utviklingen har skapt, må vi håpe og tro at vi i en viss utstrekning kan tilfredsstille ved tilførsler fra andre land. Et av formålene ved det internasjonale økonomiske samarbeid burde nettopp være å lette og fremme kapitalbevegelsen landene imellom. Og det blir utvilsomt også en oppgave for norsk økonomisk politikk å legge vilkårene best mulig til rette for å stimulere tilgangen på fremmed kapital. Men vi kommer aldri forbi at vi i vesentlig grad må bygge på den kapital vi kan reise her hjemme ved egen innsats gjennom oppsparing på bred front.

Norsk statistikk gir ingen sikre oppgaver over hvorledes sparingen fordeler seg mellom de ulike spareformer, den offentlige sparing, bedriftssparing og den personlige sparing.

Det vi sikkert vet er at den offentlige sparing har hatt et meget betydelig omfang i etterkrigsårene her hjemme.

Gjennom total balansering av statsbudsjettet har myndighetene trukket inn i skatter og avgifter tilstrekkelige midler både til å dekke driftsutgiftene, kapitalinvesteringene og avdragene på statsgjelden. I tillegg til det har man tatt sikte på overskudd som i realiteten representerer en netto inndragning av kjøpekraft over budsjettet.

En slik budsjettpolitikk forutsetter et relativt meget høyt skattenivå.

I den forbindelse er det særlig ett forhold som det er nødvendig å feste oppmerksomheten ved.

Jeg tror det i stigende grad blir erkjent at den nåværende personlige og progressive beskatning virker direkte innsats-hemmende, og straffer nettopp dem som vi mer enn noen-

sinne er avhengig av når det gjelder fremskrittet: vitenskapsmennene, forskerne, lærerne ved våre skoler, bedriftslederne, spesialistene og fagarbeiderne. Uten deres innsats vil fremskrittet stoppe opp av seg selv — nettopp deres innsats er avgjørende for fremskrittet i den nye tid.

Derfor må det understrekes at utviklingen selv gir kravet om en radikal reform av den personlige beskatning en slik tyngde at også budsjettpolitikken må godta det og innrette seg etter det.

At den økende internasjonale konkurranse og hensynet til en fremtidig høy og stabil sysselsetting gjør det naturlig å reise spørsmålet om en reform også av bedriftsbeskatningen, kan neppe være tvilsomt. Men i denne sammenheng er det også et annet forhold som har krav på stor interesse.

Tross den relativt meget høye bedriftsbeskatning i vårt land, har det funnet sted en ikke ubetydelig oppsparing innen de enkelte bedrifter. Denne form for oppsparing har i stor utstrekning vært diktert av stramme regler om begrensning av bedriftens adgang til å utdele utbytte.

Nå er selvfinansiering innen næringslivet en både nødvendig og naturlig ting. Men også dette system kan bli for stivt. Ved at bedriftene nektes å betale utbytte til aksjonærene, bindes de midler som står i bedriftene til re-investering i samme virksomhet. Det kan i og for seg være vel og bra om det dreier seg om en næringsgren i ekspansjon. Men i et moderne samfunn må vi regne med at visse næringer og visse industrier utvider, mens andre må innskrenke, dels på grunn av at deres produkter ikke lenger er så etterspurt som før, dels på grunn av endringer i råstofftilgang eller markedsforhold. Hvor næringslivet i vesentlig grad baserer seg på selvfinansiering vil det gjerne bli re-investert i samme industri, selv om det både for bedriften selv og for landet som helhet ville vært fornuftigere om den kapital som etterhvert ble frigjort, var blitt overført til andre og mer ekspansive næringer. En slik overføring ville normalt foregå om bedriftens overskudd i større grad enn nå, ble delt ut i form av utbytte til aksjonærene, som så ville stå

fritt til å re-investere sine midler i de næringer som finnes mest lovende.

Generelt tror jeg vi må konstatere at den kapital som er bundet i norsk næringsliv, er for lite mobil. Det skyldes et stivbent utbyttereguleringssystem. Og det skyldes ikke minst skatteregler som gjør at både maskiner og utstyr bare kan avskrives forholdsvis langsomt. Særlig i den tid vi nå går inn i med øket internasjonal konkurranse, ville det være ønskelig, for ikke å si nødvendig, med en betydelig oppmyking på dette område, slik at kapitalen lettere enn nå kan frigjøres fra de næringer og bedrifter hvor utviklingen synes mindre lovende, til områder hvor mulighetene er gunstigere. Først og fremst blir det her et spørsmål om en oppmyking av norske avskrivningsregler både med sikte på kortere avskrivningstid og friere anledning til å overføre kapital til helt ny virksomhet.

Og når det så gjelder den tredje spareform — den personlige sparing — så er jeg ikke i tvil om at også den representerer en overmåte verdifull og på mange måter ikke utnyttet finansieringskilde. Å stimulere den personlige sparing, i mange og forskjellige former, er derfor i dag en sentral oppgave. Vi bør blant annet ta sikte på å oppmuntre til personlig sparing ved innskudd i bank, ved tegning av livs- og pensjonsforsikringer, ved å gjøre aksjemarkedet og obligasjonsmarkedet mest mulig tilgjengelig for publikum i sin alminnelighet. Det er blant annet vel verd å søke å finne frem til former for aksjeemisjoner og obligasjonslån som direkte og umiddelbart tiltaler småsparerne. Lykkes det gjennom hele opplegget av den økonomiske politikk å gjenreise og stimulere sparesansen, skal vi ikke være redd for konkurransen mellom de forskjellige spareformer — bankinnskuddene, forsikringspolisene, aksjene og obligasjonene. Kan sparesans og sparevilje atter få hevd, vil det komme alle former for personlig sparing tilgode.

Men ikke minst den personlige sparing stiller et avgjørende krav til den økonomiske politikk: at den ser det som et primært mål å bevare pengeverdien. Det spørsmål

skal jeg komme tilbake til. Sikkert er det at inflasjonsproblemet fremdeles er aktuelt i mange land, og at ønsket om å sikre pris- og lønnsstabilitet ennå inntar en bred plass i den økonomiske politikk.

KREDITTRESTRIKSJONER OG BANKENES UTLÅNSPOLITIKK

Jeg skal ikke komme inn på alle de virkemidler innenfor finanspolitikken og pengepolitikken som vi i dag har til vår rådighet i kampen mot inflasjonen — i kampen for å trygge kronens kjøpekraft.

Vi har som bekjent et stort og allsidig register å spille på — statens og kommunenes budsjettpolitikk, Norges Banks diskontopolitikk og «open market operations», og forskjellige former for binding av bankenes likvider.

Men i de senere år er det dukket opp et nytt pengepolitisk virkemiddel, i vårt og andre land, som har inntatt sin plass på fronten i kampen mot inflasjonstruselen, og som av mange grunner har krav på særlig interesse: den frivillige ordning mellom myndighetene og det private bankvesen med sikte på å holde bankutlånene innenfor en viss ramme.

I mer konkret form ble en slik ordning første gang etablert i vårt land høsten 1955.

Etter forhandlinger i Samarbeidsnemnda, der Norges Bank, Finansdepartementet, Bankinspeksjonen, livsforsikringsselskapene, sparebankene og forretningsbankene er representert, sendte Norges Bank i desember 1955 ut en henstilling til forretningsbankene om å følge slike retningslinjer i sin utlånspolitikk at de samlede utlån i de kommende to år, 1956 og 1957, ikke kom høyere enn utlånsnivået i 1955. De bevilgede kassekreditter burde ligge lavere enn i 1955. Fra denne generelle regel ble gjort visse unn-

tak, blant annet for lån til stats- og statsgaranterte banker og byggelån som var gitt på grunnlag av konverteringstil-sagn fra statens to boligbanker.

Den norske Bankforening henstillet på sin side til sine medlemmer å følge de retningslinjer som Norges Bank hadde trukket opp. Et vilkår for at denne form for kredittbegrensning skulle føre til positive resultater, måtte imidlertid være, at også myndighetene på sin side medvirket til å bremse på inflasjonspresset, dels ved tradisjonelle pengepolitiske virkemidler, dels ved en større forsiktighet i finanshusholdningen.

Ordningen ble basert på frivillig og lojal tilslutning fra den enkelte forretningsbank. Den hadde ikke karakter av en avtale i juridisk forstand, hverken i forholdet mellom den enkelte bank og myndighetene, eller i forholdet mellom myndighetene og bankenes organisasjon, Den norske Bankforening.

Ved årsskiftet 1957/58 ble avtalen fornyet for ett år. De nåværende retningslinjer som også er anbefalt av Bankforeningen, går ut på at utlånene i 1958 — med de samme unntagelser som tidligere — ikke bør ligge høyere enn i 1957. Bevilgede kassekreditter bør ligge lavere. Samtidig er det en forutsetning at ordningen når som helst i løpet av inneværende år kan taes opp til revisjon. Denne forutsetning har sin klare begrunnelse i det økonomiske klimaskiftet som har preget utviklingen den senere tid. Høsten 1957 hadde vi fremdeles et rekordmessig høyt aktivitetsnivå. Men tendensen var likevel tydelig nedadgående. Omslaget i U.S.A. var et faktum, og den store krisen i Europa i august/september da franc'en falt og blant annet det britiske pund og den nederlandske gylden ble utsatt for svært press, gjorde det tydelig at vi også i Europa ville komme inn i en nedgangsperiode. I dag er den økonomiske situasjonen så labil og utviklingen fremover så vanskelig å vurdere, at det er av vesentlig betydning at også bankenes utlånspolitik kan taes opp til fornyet drøftelse på korteste varsel.

Retningslinjene er elastisk formulert. Det sies intet om at utlånene i inneværende år skal sammenliknes med 1957-tallene måned for måned, eller at sammenlikningsgrunnlaget skal være gjennomsnittet for alle de 12 måneder som helhet, eller tallet ved utgangen av 1957. Det er en sammenlikning på grunnlag av en generell vurdering av utlåsnivået som er avgjørende.

Så vidt jeg har kunnet konstatere er det den alminnelige oppfatning at retningslinjene er blitt lojalt fulgt av bankene. Selvsagt har det vært betydelige svingninger i utlånstallene. Både i 1956 og 1957 og i første halvdel av 1958 avspeiler tallene de typiske sesongbevegelsene i norsk økonomi. Ikke minst omfanget av sild- og torskefisket og tømmeravvirkningen slår ut i bankenes utlånstall. Det er nettopp disse sesongbevegelsene som gjør det så nødvendig at retningslinjer for bankenes utlån både formuleres og fortolkes elastisk. Vi kan nå en gang ikke la fisken stå i sjøen, og trærne i skogen, av mangel på kreditt.

Hvorom allting er: ved utgangen av 1956 lå bankenes utlån lavere enn ved utgangen av 1955, ved utgangen av 1957 noe høyere. I januar i år lå tallene 5 % høyere enn på samme tidspunkt i fjor, i februar 3 % høyere, 1 april i år 0.7 % høyere.

Det er ikke vanskelig å påvise svakhetene ved en ordning som gjennom opptrukne retningslinjer forsøker å holde bankutlånene nede. Selv om retningslinjene både formuleres og fortolkes elastisk, er det en åpenbar fare for at systemet virker for stivbent.

Først og fremst må vi regne med at en kredittbegrensning av denne art vil kunne få uheldig innflytelse på utlånenes struktur. Hensikten med utlånsbegrensningen skulle være å sette bremsen på den økonomiske aktivitet, og å redusere lagrene. Men mulighetene er relativt begrenset. Modernæringene må i alle tilfelle få den nødvendige kreditt til å produsere mest mulig. Heller ikke kan man hindre tilførselen av råvarer til næringslivet. Disse kredittbehov må tilgodesees stort sett i samme utstrekning som tidligere om

ikke beskjeftigelsen skal trues. Men skal samtidig bankene redusere sine totale utlån, må de skjære ned på andre felter. De områder som da blir skadelidende, er bl. a. de mellomlange kreditter, kreditter til formål som ikke er øyeblikkelig og påtrengende nødvendige, som f. eks. vedlikehold, moderniseringer, anskaffelse av utstyr og mindre investeringer, som normalt finansieres ved kortsiktige lån av noen års varighet.

Nå var hensikten med kredittavtalen først og fremst å begrense investeringene, og for så vidt var noe av hensikten oppnådd i og med at bankene måtte redusere sine utlån nettopp når det gjaldt de mellomlange kreditter. Men fortsetter man å begrense de mellomlange kreditter år etter år, vil det ikke være til å unngå at næringslivet skades. Man hindrer derved de nesten kontinuerlige forbedringer og fornyelser, som foregår og må foregå i enhver bedrift om den skal holde seg konkurransemessig på høyden.

De undersøkelser som er foretatt om kredittbegrensningens virkninger, tyder til en viss grad på at særlig nye bedrifter har hatt relativt vanskelig for å skaffe seg den nødvendige driftskapital. I en situasjon med begrensede utlånsmuligheter er det naturlig at bankene først og fremst tilgodeser sine gamle kunder. I og for seg lovende foretak kan derfor møte vanskeligheter med å få innpass på lånemarkedet. I det lange løp kan dette bety en fare for nyrekrutteringen innen næringslivet.

Nå er det ikke tvilsomt at der er foregått en betydelig reduksjon av bankenes likviditet. I samme utstrekning er forretningsbankenes evne til å yte lån blitt tilsvarende minsket. Og selvsagt gir også dette forhold en del av forklaringen på den relative nedgang som bankenes utlånstall viser. Dertil kommer naturligvis også at selve endringen i konjunkturbildet i seg selv tilsier at den rent bankmessige vurdering av engasjementene blir tilsvarende forsiktig.

Alt i alt må man kunne si at de gjeldende retningslinjer for så vidt har mistet meget av sin betydning. Utlånene

ville sikkert, under de nåværende forhold, selv uten slike retningslinjer, blitt holdt innenfor en forholdsvis begrenset ramme.

Skulle jeg forsøke å foreta en alminnelig vurdering av kredittavtalene, må jeg for mitt vedkommende si at de gir en fornuftig korttidsløsning av visse aktuelle og til dels akutte problemer i den økonomiske politikk. I 1956 og 1957 var kredittavtalen utvilsomt av betydning når det gjaldt å bringe visse tendenser til overekspansjon under kontroll. Erfaringene fra de snart 2½ år vi har hatt slike avtaler, lærer oss imidlertid også at systemet har sine åpenbart svake sider. På lengre sikt tror jeg derfor ikke det forsvarer sin plass som et normalt ledd i pengepolitikken. Det bør remplaseres av tradisjonelle pengepolitiske virkemidler, først og fremst av Norges Banks diskontopolitikk og «open market operations».

Liknende erfaringer som de norske har man for øvrig gjort i andre land hvor det har vært kredittbegrensning noenlunde etter samme retningslinjer. Av den grunn gikk man i Sverige i fjor sommer bort fra avtalesystemet og er igjen kommet tilbake til sterkere bruk av de tradisjonelle pengepolitiske virkemidler. I Storbritannia hvor man fornyet utlånsbegrensningen i forbindelse med septemberkrisen i fjor, har man også stort sett gjort den erfaring at slike avtaler binder utlånsstrukturen i for sterk grad.

Men *en* fordel er det neppe tvil om at avtalene har hatt, og har, og *den* skal ikke undervurderes: De betyr et konkret og praktisk eksempel på at vanskelige og viktige spørsmål i den økonomiske politikk kan løses gjennom frivillig samarbeid mellom myndighetene og det private næringsliv. At et frivillig samarbeid av denne art og på dette område har sin store psykologiske verdi — og burde kunne stimulere et tilsvarende faglig samarbeid også på andre områder — er neppe tvilsomt.

NOEN KONKLUSJONER

Tilsynelatende er vi oppe i en paradoksal situasjon.

På den ene side stiller atomkraftens og automasjonens nye tid krav om investeringer av hittil ukjent omfang.

På den annen side mobiliseres en rekke økonomisk-politiske virkemidler med sikte på å bremse den økonomiske aktivitet for å holde inflasjonen i sjakk.

Nå er det kanskje delte meninger om denne problemstilling overhodet er holdbar.

Både i andre land og her hjemme er det blitt hevdet at inflasjonen ikke bare er uunngåelig under full sysselsetting, men at den i virkeligheten er en forutsetning for fremskrittet. Det er — hevdes det — det konstante inflasjonspress som har vært drivkraften i den økonomiske fremgang.

Mer enn noensinne tror jeg det er nødvendig å advare mot dette syn.

For meg står det klart at et samfunn ikke kan drive inflasjonspolitik i lengre tid uten at det får meget alvorlige og skadelige konsekvenser. Jeg skal ikke komme nærmere inn på inflasjonens åpenbare sosiale skadevirkninger, hvordan den hensynsløst rammer de befolkningsgrupper som står hjelpeløse overfor prisstigningen fordi de er avskåret fra gjennom sterke organisasjoner eller på annen måte å skaffe seg økonomisk kompensasjon.

Men det er nødvendig å understreke at inflasjonen direkte og umiddelbart undergraver spareevnen og spareviljen, og dermed mulighetene for å skape nettopp den kapitalvekst som mer enn noensinne blir av avgjørende betydning for det økonomiske fremskritt.

I virkeligheten er det derfor ingen paradoksal situasjon vi er oppe i. Tvert imot er der en klar sammenheng mellom nødvendigheten av å skape grobunn for den økonomiske vekst på den ene siden og å bekjempe inflasjonen på den annen.

Det avgjørende er at vi søker å løse oppgavene i den riktige rekkefølge.

Har vi tro på at vi gjennom egen innsats ved frivillig oppsparing på bred front har muligheter for å imøtekomme vårt kapitalbehov, må vi først rydde den grunn kapitalen skal gro i, ved å luke vekk inflasjonstendensene.

I kampen mot inflasjonen er det som jeg nevnte et helt register av virkemidler som står til vår rådighet — både innenfor finans- og pengepolitikken.

Likevel er det mange som er skeptiske. Kanskje har pessimismen fått næring av den situasjon vårt eget land nå står overfor og som utvilsomt innebærer farlige perspektiver. Risikoen er åpenbart den at vi i tiden fremover kan oppleve en mer eller mindre særnorsk prisstigning, som undergraver vår internasjonale konkurranseevne.

For min del skal jeg villig innrømme at de finanspolitiske og pengepolitiske virkemidler i seg selv — og alene — ikke strekker til.

Det er i første rekke et psykologisk problem vi står overfor.

Men vil vi først erkjenne *det*, da skulle jeg tro at det er grunnlag for nøktern optimisme.

Målet må være å overbevise oss selv og andre om at inflasjonen direkte angår hver enkelt av oss, og direkte rammer hver enkelt av oss. Målet må være at vi gjensidig erkjenner at inflasjonsproblemet er et felles problem som vi alle har ansvaret for blir løst — ved vår egen personlige og aktive medvirkning — hva enten løsningen krever resignasjon i våre krav eller større innsats i vårt arbeid.

Det er ikke minst et bredt anlagt og saklig fullverdig opplysningsarbeid som kan føre frem mot målet. Så langt råd er må vi gjøre inflasjonsproblemet forståelig for oss alle — for alle norske forbrukere, for alle norske lønns-takere, for alle norske bedriftsledere og for alle norske politikere. Ikke minst har jeg en levende følelse av at det er et påtrengende behov å få klarlagt hva en fortsatt, mer eller mindre særnorsk prisstigning vil bety for vårt

land under den internasjonale utvikling vi nå går i møte, med stadig stigende internasjonal konkurranse, og i et vesentlig hardere økonomisk klima enn det vi hittil har hatt.

I dette opplysningsarbeid må vitenskapsmannen, politikeren og representanten for det praktiske arbeids- og næringsliv arbeide hånd i hånd. Her ligger en stor og inspirerende oppgave og venter på sin løsning.

Den avgjørende prøven blir om vi alle gjensidig makter å erkjenne at norsk økonomisk politikk, *ikke* først og fremst er spørsmål om å avveie innbyrdes kryssende og stridende særinteresser og gruppeinteresser, men i første rekke spørsmålet om å finne praktiske veier til å klarlegge og løse fundamentale oppgaver som er avgjørende for Norges fremtid.

Satt med 10 pkt. Waverley skrift
Trykt på 120 g matt Kremfarget Spesial
Omslaget 130 g grå Reflexkartong
A. Garnæs Boktrykkeri
Bergen